

Милица МИНЕВА

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, България
m.mineva@ts.uni-vt.bg

ВИДОВИ ЗНАЧЕНИЯ НА ЯПОНСКАТА ГЛАГОЛНА КОНСТРУКЦИЯ ТЕ+ИРУ

Militsa MINEVA

“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

ASPECTUAL MEANING OF THE JAPANESE VERB FORM TE+IRU

This paper deals with the aspectual meanings that can be realized by the verbal construction V-te + iru of Japanese verbs. As a starting point is taken Bernard Comrie’s view on the categories of tense and aspect, and the study itself summarizes the opinions of some leading Japanese language linguists, on the problem concerned. The paper covers: classification of the Japanese verbs, based on how the activity they denote is situated in time; a short overview of some interpretations of the “aspect” in Japanese language; basic aspectual meanings that can be realized by the verbal construction V-te + iru.

Ключови думи: свършен вид, продължителен вид, глаголна конструкция ТЕ+ИРУ, видове глаголи, видово значение

Keywords: *perfective, imperfective, verb form TE+IRU, types of verbs, aspectual meaning*

Настоящото изследване се занимава с основните видови значения на глаголната конструкция ТЕ+ИРУ според някои японисти. Конструкцията ТЕ+ИРУ най-често е наричана „форма за продължителен вид“ (継続相・継続態) и е представяна във видова опозиция с формата за свършен вид (完成相・完成態), изразявана от речниковата основа на глаголите (основата на У, формата на У). В настоящото изследване приемаме, че свършеният вид представя действието като едно цяло, без да обръща внимание на етапите на неговото извършване или на неговата продължителност; от друга страна, продължителният вид разглежда действието като процес с начало, развитие и край. Конструкцията ТЕ+ИРУ обаче в никакъв случай не изразява единствено и само значението на прогресива за „продължителност, непрекъснатост на действието“, а също и някои други значения, за които ще споменем в това изследване. Значението на разглежданата глаголна конструкция е тясно свързано с лексикалното значение на глаголите, и по-точно, с това как протича действието, което означават, как е разположено във времето.

Преди да навлезем в проблема, е необходимо да направим няколко уточнения:

– Като база на изследването приемаме определението на Б. Комри за „време“ и „вид“:

„Tense relates the time of the situation referred to to some other time, usually to the moment of speaking. Aspects are different ways of viewing the internal temporal constituency of a situation“. (Comrie, Bernard. Aspect, Cambridge University Press, 1976, ISBN 0-521-29045-7, с. 1-3)

С други думи, категорията „време“ дава възможност да погледнем дадена ситуация или събитие отвън; тази категория локализира „едно и също нещо (ситуация, събитие)“ в различни времеви/темпорални позиции. От друга страна, категорията „вид“ дава възможност да погледнем във вътрешната структура на дадена ситуация и се фокусира върху определена страна или етап на ситуацията, например: начало, среда или край.

– Всички японски глаголи се спрягат като образуват т.нар. „глаголни основи“, някои от които се употребяват самостоятелно, а от други се образуват глаголни форми с различно значение. (Иванов, Б., Радев, К. Японска граматика, София, 1996, ISBN 954-90135-1-0, с. 60) Основите се получават чрез редуване на последната „мора“, наречена форматив на спрежението. (Иванов, Б., Киров, Ал. Японска граматика, София, 2000, ISBN 954-461-021-9, с. 37) В лингвистични текстове глаголите биват давани обикновено в речниковата си форма – т.нар. „трета заключителна и определителна основа“, която при всички глаголи завършва на мора с гласна „У“. Втората морфема от разглежданата в това изследване конструкция (ТЕ+ИРУ) също е представена в тази речникова форма – ИРУ; това е речниковата форма на глагола за битийност „иру, имасу“ – „съм, намирам се, съществувам“. Тъй като това е речникова форма, за настоящото изследване приемаме, че тя не изразява категорията „време“. Японските глаголи изразяват категорията „време“; според тази категория формата, която завършва на „У“ за „не-минало време“, образува опозиционна двойка с формата, която завършва на „ТА“ за минало време. Формата, която завършва на „ТЕ“, се образува от свършеното деепричастие (Иванов, Б., Киров, Ал. Японска граматика..., с. 37) на лексикален глагол (формата ТЕ/ДЕ).

– В японски език не съществува ясно обособена морфема за сегашно време, както и за бъдеще, т.е. няма ясно обособена глаголна форма за сегашно и бъдеще време. По липсата на глаголен маркер за бъдеще време японският език, поне морфологично, е подобен на английски; по това обаче той е напълно различен от български език.

– Формата ТЕ+ИРУ се образува от свършеното деепричастие (Иванов, Б., Киров, Ал. Японска граматика..., с. 37) на лексикален глагол (формата ТЕ/ДЕ) и спомагателния глагол „съм, намирам се“ (ИРУ).

В това изследване ще разгледаме видовете японски глаголи според признака „разположеност на действието във времето“, ще дадем обща информация за категорията „вид“ в японски език и ще представим в обобщен вид употребата, както и видовото значение на конструкцията ТЕ+ИРУ в зависимост от вида глагол, към който е присъединена.

В наши дни, изследването на проблемите, свързани с категориите „време“ и „вид“ в японски език започва с работата на Харуюки Киндаичи (1950, 1955), и в последствие е продължено от Шигеюки Сузуки (1957, 1958), Хидео Терамура, Таро Такахашаи (1969), Ясуо Окуда (1977–78), Маюми Кудо (1987–89) и др.

1. Класификация на японските глаголи

Японските глаголи, както и глаголите в другите езици, биват класифицирани по много и различни признаци. Аспектуалните значения, които глаголната конструкция ТЕ+ИРУ може да изразява, зависят от лексикалното значение на съответния глагол, към който конструкцията е присъединена. Ето защо изучаването ѝ е неизменно свързано с класифицирането на японските глаголи според признака „разположеност във времето на действието, което означават“.

Повечето японисти, на които се позоваваме в това изследване, класифицират японските глаголи по сравнително еднакъв начин, който е следният:

1.1 Глаголи за състояние (статални глаголи)

1.1.1. Харуюки Киндаичи пръв класифицира японските глаголи според признака „разположеност във времето на действието, което означават“, именно заради различните видови значения, които формата ТЕ+ИРУ изразява в зависимост от лексикалното значение на глагола, към който е присъединена. Заради тези различни значения той установява, че в своята същност, по лексикално значение, японските глаголи имат различна видова „природа“, и успява да ги класифицира именно по този признак. Според неговата класификация статалните глаголи, са Група I: глаголи за състояние (状態動詞). Глаголи за състояние са тези, които не се употребяват с ТЕ+ИРУ.

1.1.2. Ясуо Окуда не включва тези глаголи в класификацията си, вероятно защото той класифицира само глаголи, които изразяват видовата опозиция У / ТЕ+ИРУ, а статалните глаголи не се използват във формата ТЕ+ИРУ, т.е., не реализират опозицията.

1.1.3. А.Ю.Данилов ги нарича „глаголи означаващи състояние“ (状態を表す動詞) – това са глаголи за битийност и местонахождение – съм, намирам се; нуждая се, мога, разбирам, глаголите в потенциален залог, глаголи в страдателен залог със значение на потенциална възможност/невъзможност, отприлагателни глаголи означаващи степен на качеството. Общото при всички тези глаголи е, че в речниковата си форма означават състояние или качество, и не съдържат в значението си елемента промяна/изменение, заради което не подлежат на логическо разчленяване на процесуални елементи, и като резултат от всички тези характеристики не могат да образуват продължителен вид.

1.1.4. Б. Иванов и К. Радев наричат тези глаголи „статични глаголи“ – изразяват битийност или състояние

1.2 Глаголи за продължително действие

1.2.1. При Харуюки Киндаичи те са Група II: глаголи за продължително действие (継続動詞). Продължителни глаголи са тези, които се използват с

ТЕ+ИРУ и тогава означават „процес в развитие/прогрес“; това е единствената възможна интерпретация, особено когато в изречението има наречие за време, означаващо „настоящия момент“, например „сега“ - *ima* ‘now’.

1.2.2. Ясуо Окуда ги нарича „глаголи за действие“ (動作動詞) – те показват действието на субекта (主体の動作), напр.: вървя (歩く *aguku*), летя (飛ぶ *tobu*), бягам (走る *hashiru*), танцувам (踊る *odogu*), мия (洗う *arau*), чупя (割る *waru*), пия (飲む *nomu*) и др.

Той обяснява използваните от него понятия по следния начин: „Действие“ (動作) е формата на „движението“ (運動), а „промяна“ (変化)-неговото съдържание. Тези двете представляват двете страни – формата и съдържанието на движението, намират се във взаимна опозиция, но трябва да бъдат възприемани като едно цяло. Лексикалното значение на глаголите се свързва с реалното „движение“ чрез изразяване на едната страна, и отстраняване на другата.

1.2.3. Според А.Ю.Данилов това са „глаголи за процес“ (継続動作動詞) – в тази група влизат както преходни, така и непреходни глаголи. Действията, които означават, могат да бъдат разделени на три процесуални елемента, поради което с формата ТЕ+ИРУ тези глаголи свободно образуват продължителен вид. Присъединена към тях, тази форма описва самия процес на действието.

1.2.4. Според Б. Иванов и К. Радев:

Динамични продължителни:

– Динамични продължителни пределни – предават ясно изразен процес, който завършва с някакъв резултат;

– Динамични продължителни непределни – изразяват самия процес, без оглед на резултата.

1.3. Глаголи за моментно действие

1.3.1. Според Харуюки Киндаичи те представляват Група III: глаголи за моментно действие (瞬間動詞). Моментни глаголи са тези, които се използват с ТЕ+ИРУ (с или без наречие за настоящия момент) и тогава означават наличие на състояние, което е резултат от събитието, описано чрез самия глагол.

1.3.2. Според Ясуо Окуда това са „глаголи за промяна“ (変化動詞) – те показват промяната на субекта (主体の変化), напр.: отивам (行く *iku*), връщам се (帰る *kaeru*), влизам (入る *hairu*), сядам (座る *suwaru*), умирам (死ぬ *shinu*), счупвам се, повреждам се (壊れる *kowageru*), отслабвам (やせる *yaseru*) и др.

1.3.3. Според А.Ю.Данилов – „глаголи за еднократно/моментно действие“ (瞬間動作動詞) – при тези глаголи често е фиксиран един от процесуалните елементи на действието – краткотрайният момент на неговото извършване. Те образуват продължителен вид с формата ТЕ+ИРУ, която обаче не описва процеса, а наличието на резултат от извършеното на действието. В този случай значението на разглеждана форма е близко до това на перфекта в английски език.

1.3.4. Според Б. Иванов и К. Радев:

Динамични моментни (еднократни) – означават действие, в резултат на което настъпва преход от едно състояние в друго;

1.4. Специални глаголи

1.4.1. Според Х. Киндаичи това е Група IV: глаголи, които означават „придобивам дадено състояние“ и винаги изискват формата за прогресив (-- te iru); те се проявяват по доста необичаен начин и се използват само във формата ТЕ+ИРУ.

1.4.2. А.Ю.Данилов ги нарича „специални глаголи“, които изразяват „чисто“ състояние (状態を帯びる特殊動詞) – това е малка група глаголи, които означават наблюдавано състояние и не могат да функционират като сказуемо, ако не са във формата за продължителен вид, напр.: пълен съм/дебел съм (太る futoru), отделен съм (離れる hanareu), извит съм (曲がるくねる magarikuneru), извисявам се/издигам се (聳える sobieru), оригинален съм/чудат съм (変わる kawaru), знаменит съм (優れる sugureu) и др. Тъй като при тези глаголи напълно отсъства елементът осъществяване на действието и те изцяло описват единствено състояние, се наблюдават много общи черти между тях и непредикативните прилагателни. Всъщност, във формата за минало време и в позицията на определение те се превръщат в един от видовете непредикативни прилагателни – явление, познато в лингвистиката като „инверсия“. Например:

この人は変わっている。= 変わった人

Kono hito ha kawatte iru. = Kawatta hito

Този човек е странен = странен човек

この作家は優れている。= 優れた作家

Kono sakka ha sugurete iru. = Sugureta sakka

Този автор е много добър = много добър автор

Може да се каже, че класификацията на Данилов в основната си част съвпада с тази на Киндаичи.

1.5. Ясуо Окуда в своята класификация на японските глаголи не споменава тази група глаголи, но споменава две други групи, които по дефиниция не отговарят на тази; те са:

– Двустранни глаголи (二側面的な動詞) – те изразяват и двете страни на движението, напр.: пека се, изгарям (焼ける yakeru), топя се (解ける tokeru)

– Сложни/многостранни глаголи (複合的な動詞), напр.: режа (切る kiru), падам (落ちる ochiru).

1.6. В допълнение трябва да споменем, че освен горната класификация на японските глаголи, при която, с малки различия, мненията на отделните японисти се покриват, съществува и класификацията на Маюми Кудо. Тя класифицира глаголите в 5 групи, взаимно свързани по следния начин:

A : 人の動作 = ものの変化を表すもの

B : 人の動作を表すもの D : 人の動作 – 変化を表すもの

C : ものの変化を表すもの

E : ものの動きを表すもの

A: глаголи, които означават действие на субект (човек) = промяна на обект (предмет)

B: глаголи, които означават действие на субект (човек)

C: глаголи, които означават промяна на обект (предмет)

D: глаголи, които означават действие/промяна на субект (човек)

E: глаголи, които означават движение на обект (предмет)

1.7. Според Данилов:

1) Съществува малка група глаголи с двойствена природа, зависеща от контекста: в някои ситуации те се проявяват като процесуални, а в някои - като моментни глаголи. Обща тяхна характеристика е, че те по правило описват доста конкретно „осезаеми“ действия, свързани с ежедневието и бита. Тези глаголи могат да се използват както в своя еднократен вариант, за описване наличието на резултат от предишно действие, така и в процесуалния вариант, за описване на действие, наблюдавано в момента на говорене. Например: (Данилов, А. Ю. Японский язык. Глагол: категория вида, Издательский дом „Муравей-Гайд“, 2001, ISBN 5-8463-0120-7, с. 26)

ミヨちゃんは新しい着物を着ている。

Miyo-chan ha atarashii kimono wo kite iru.

Мио е облякла / е облечена с ново кимоно.

花子さんは今隣の部屋で新しい着物を着ている。

Hanako-san ha ima tonari no heya de atarashii kimono wo kite iru.

Ханако в момента облича ново кимоно в съседната стая

夜の分の薬はもう飲んでいる。

Yoru no bun no kusuri ha mou nonde iru.

Вече изпих / съм изпил вечерното си лекарство.

彼は今近くのバーでビールを飲んでいる。

Kare ha ima chikaku no baa de biiru wo nonde iru.

Той сега пие бира в близкия бар.

Във връзка с това, Данилов споменава нов вариант на класификация на Т. Такахаши, според характера на протичане на действието във времето; при този вариант двойката „процесуални – еднократни глаголи“ е противопоставена на двойката „резултативни – нерезултативни глаголи“. В този случай, към резултативните са причислени както процесуални, така и еднократни глаголи, означаващи действия, които водят до изменение на субекта; съответно към нерезултативните са причислени тези, които не водят до изменение.

2) Съществува и друга малобройна група глаголи, които също в зависимост от контекста се проявяват или като глаголи за състояние, или като моментни глаголи. Отличителна особеност на тези глаголи е, че всички те в речниковата си форма носят в значението си нюанс на потенциална възможност. Освен това, полисемичните глаголи, в различни видови форми могат да се използват с различни значения. Тези глаголи могат да се използват както в своя еднократен вариант, за описване наличието на резултат от предишно действие, така и във вариант, описващ състояние или качество (който не изразява продължителен

вид, т.е., не се използва във формата ТЕ+ИРУ). Например: (Данилов, А. Ю. Японский язык..., с. 28)

まだ薬が効いている。

Mada kusuri ga kite iru.

Лекарството все още действа. (конкретна констатация на продължителност на резултата)

この新しい薬はよく効く。

Kono atarashii kusuri ha yoku kiku.

Това ново лекарство действа добре. (по принцип)

この絵はなかなか上手に書けている。

Kono e ha nakanaka jouzuni kakete iru.

Картината е нарисувана изумително добре.

どうも、こんなに立派な絵が書けるなんて知らなかったわ。

Doumo, konnani rippana e ga kakeru nante shiranakatta wa.

Не знаех, че той може да рисува толкова добре. (обща констатация)

2. Относно категорията „вид“ в японски език

Тъй като в това изследване разглеждаме видовите значения на граматичната конструкция ТЕ+ИРУ, се налага да представим мнението на няколко японски лингвисти относно категорията „вид“ в японския език.

2.1. Според Ясуо Окуда, 1977–78

Според Окуда в рамките на един текст изречението трябва да изразява времевата връзка между дадени две действия в този текст; именно това е ролята на „вида“. Т.нар. „етап/стадий“ (局面) в развоя на действието представлява връзката между процеса на действието и даден „предел/прелом“ (限界・しきり). Именно чрез този предел (限界・しきり) вътрешната структура на действието и неговата външна времева съотнесеност стават едно.

Вътрешното време и външното време на дадено действие са неразривно свързани. Аспектуалността са различните семантични домейни, свързани с естествено присъщото за действието „вътрешно време“. Етапът (局面) и пределът (限界) са неотделими от самото действие и са елементи на вътрешната структура на времето. Около етапа (局面) и предела (限界) възникват различните видови значения.

В няколко свои разработки (1972, 1976, 1977, 1978), Я. Окуда разглежда и критикува Киндаичи и Сузуки. Основното в неговата критика е, че до момента, в който той работи, като глаголна форма изразяваща категорията вид в японски език се разглежда само формата ТЕ+ИРУ. Според него, в такъв случай е необходимо като такава да се разглежда и формата на У, и въвежда видовата опозиция ТЕ+ИРУ – У. С други думи, морфологична глаголна категория вид представлява парадигматично отношение между формата на У (свършен вид – 完成相) и формата ТЕ+ИРУ (продължителен вид – 継続相); тези две форми не могат да съществуват една без друга и са органично свързани. Категорията „вид“ на японските глаголи представлява системата от двете морфологични форми – У и ТЕ+ИРУ.

Системата време/вид на Окуда, както и на членовете на Института за лингвистични изследвания, може да бъде представена по следния начин:

テンス・アスペクト	完成相	持続相
Време/Вид	Свършен вид	Продължителен вид
非過去 (неминало)	スル (У)	シテイル (ТЕ+ИРУ)
過去 (минало)	シタ (ТА)	シテイタ (ТЕ+ИТА)

2.2. Според Таро Такахаша, 1985

Такахаша приема критиката на Окуда (1977) и през 1985 написва „Време и вид на глаголите в съвременния японски език“ (現代日本語動詞のアスペクトとテンス). Той представя преплитането на категориите „време“ и „вид“ в японски език по следния начин:

完成相のアスペクト動詞非過去形 (неминало)する (У)

Свършен вид 過去形 (минало)した (ТА)

継続相のアスペクト動詞非過去形 (неминало)している (ТЕ+ИРУ)

Продължителен вид 過去形 (минало)していた (ТЕ+ИТА)

2.3. Според Хидео Терамура

Неговото изследване е публикувано под заглавието „Японски синтаксис и значение“ (日本語のシンタクスと意味)

Според Терамура, в японски език, различните динамични явления като продължителност, свършеност/несвършеност, и др., които са в рамките на процеса на развитие на действието (т.е., видови значения), се изразяват чрез следните форми/конструкции:

(а) спрежение на глаголите – първичен вид (アスペクトの一次的形式)

(б) ТЕ-форма на глаголите + спомагателни глаголи – вторичен вид (二次的形式)

(в) МАС-форма на глаголите + спомагателни глаголи – третичен вид (三次的形式)

(а) първичен вид – тук съществува видовата опозиция между формата на У – „не-осъществен“ вид (未然) и формата ТА – „осъществен“ вид (已然)

未然 „не-осъществен“ вид: この子は今に大きくなる。

Kono ko ha ima ookiku naru.

‘Това дете скоро ще порасне.

已然 „осъществен“ вид:

「もう解かったよ。何遍繰返したって同じことだよ。」

Mou wakatta yo. Nankai kurikaeshitatte onaji koto day o.

„Разбрах. Колкото и да повтаряш, все едно.“

Под „осъществен“ вид (已然) Терамура разбира случаите, когато в миналата форма ТА динамично сказуемо означава, че дадена ситуация (с

определена продължителност) вече се е осъществила в даден момент (това осъществяване включва: възникване 発生, начало 開始, край 終了, завършване 完了).

От друга страна, под „не-осъществен“ вид (未然) той разбира случаите, когато в основната форма на У динамично сказуемо означава, че дадена ситуация в момента все още не е реализирана, но при всички случаи, на всяка цена ще се реализира.

Двете понятия „не-осъществен“ (未然) и „осъществен“ (已然) означават осъществяване-неосъществяване на събитие, което е на фона на ситуация с определена продължителност. Тези понятия по същността си не спадат към категорията „време“, която се занимава със събитие, случващо се преди или след дадена ситуация, възприемана като кратък момент. Свързаната с категорията време опозиция между основната и миналата форма (У – ТА) на сказуемото в утвърдително изречение, представлява времевата опозиция „сегашно – минало“ (現在 – 過去); на ниво вид обаче, опозицията между същите две форми при динамичните сказуеми, изразява видова опозиция „не-осъществен - осъществен“ (未然 – 已然).

2.4. Според Маюми Кудо (1987–89)

Изследването на Кудо от 1989 г. “Перфектът в съвременния японски език“ (現代日本語のパーフェクトをめぐって) дава отговор на почти всички въпроси по темата време/вид.

Видът е категория, която показва времевата форма/разположение на “събитието = движението = ситуацията“, но също и времевата връзка между „събитие = движение = ситуация“. Текстовата функционалност и същинското видово значение не могат да бъдат разделени. Видът изпълнява функцията на текстуална организация. Текстуално-организационната функция на вида има едновременно две страни: едната показва обективната времева връзка между събитие = движение (出来事 = 運動), а другата – как говорещият = пишещият описва = представя (記述 = 提示).

Кудо разглежда по различен начин миналата форма ТА; в тази форма съществува значението „свършеност“ (完了), което отсъства при формата на У. Относно твърдението, че „У – ТА“ се намират в пълна или частична видова опозиция „несвършен – свършен“ (未完了 – 完了) тя казва, че „не-признаването на видовата опозиция У (ТА) – ТЕ+ИРУ (ТЕ+ИТА) означава не-приемането на факта, че в една и съща форма са обединени видовото и времевото значение“.

Кудо приема, че перфект = свършен (パーフェクト=完了), и формата, която го изразява не е ТА, а ТЕ+ИРУ; от там изследва какво представлява „перфектът“.

3. Значение и употреба на формата ТЕ+ИРУ

3.1. Според Ясуо Окуда, 1977–78

Категорията „вид“ на японските глаголи представлява системата от двете морфологични форми – У и ТЕ+ИРУ. Формата ТЕ+ИРУ не може да се разглежда самостоятелно, извън тази опозиция. Посредством тази опозиция може да се изясни видовото значение на глаголите, а именно:

– Свършен вид (完成相), формата на У – показва действието като едно цяло, което не може да бъде разчленено на етапи.

– Продължителен вид (継続相), формата ТЕ+ИРУ – показва действието в развитие и има следните две основни видови значения:

1. Непрекъсната продължителност на действието (動作の継続)
2. Непрекъсната продължителност на резултат от промяна (変化の結果の継続)

Тези две различни значения на една и съща форма се дължат и зависят от типа глагол според лексикалното му значение.

Преди Окуда тези две значения са наричани: „действие в развитие/прогрес“ (動作の進行) и „наличие на резултат“ (結果の残存), но по този начин не става ясно единството между двете значения. Използват се също понятията „състояние в прогрес/състояние в развитие“ (進行の状態) и „състояние в резултат“ (結果の状態). Окуда класифицира понятието „състояние“ (状態) на „съществуване“ (存在) и „качество“ (特性), и задълбочава анализа на категориалното значение и видовото значение.

3.2. Според Хидео Терамура

Както споменахме по-горе, в класификацията на Терамура, конструкцията ТЕ+ИРУ спада към т.нар. (б) ТЕ-форма на глаголите + спомагателни глаголи – вторичен вид (二次的形式). Спомагателните глаголи, които се присъединяват към ТЕ-формата на глагола и така образуват конструкция с видово значение са: (-ТЕ) ИРУ, АРУ, ШИМАУ, ИКУ, КУРУ. За целите на настоящето изследваме ще разгледаме значението според Терамура единствено на комбинацията ТЕ+ИРУ. Той дава следните видови значение:

– наличие на резултат от нещо вече осъществено (既然の結果の存在);

– непрекъсната продължителност на действие и/или явление (動作や現象が継続していること)

雪が降っている。Yuki ga futte iru. Вали сняг.

– сегашно състояние, което е резултат след приключването на минало/предишно събитие

(ある過去 (以前) のできごとが終わって、その結果がいまある状態として残っていること)

金魚が死んでいる。Kingyo ga shinde iru. Златната рибка е мъртва / е умряла.

– навик/обичайно действие в настоящето (現在での習慣を表す用法)

父はこの頃6時頃には起きている。Chichi ha konogoro roku ji goro ni ha okite iru.

Баща ми напоследък в 6 ч. вече се е събудил / е буден.

– припомняне на минал факт сякаш наново го осъществяваме в съзнанието си

(過去の事実を回想して、いわは、頭の中に再現させるような用法)

あの人はたくさん小説を書いている。Ano hito ha takusan shousetsu wo kaite iru.

Той е писал много романи.

Централно място във видовото значение на конструкцията заема значението „резултат от осъществено в миналото действие, който съществува в настоящето“, затова първите две от горепосочените значения са по-често срещаните.

Според Терамура, тази конструкция се употребява в следствие от свързване и осъзнаване на възприетата в настоящия момент чрез петте сетива (по принцип, чрез зрението) ситуация с това, че тя се е осъществила някога преди този настоящ момент.

Още една употреба на конструкцията, която той дава, е:

– дава характеристика, оценка, и също като прилагателно, описва състояние, качество, форма, впечатление от дадено нещо

(品定めの、性状規定的、その意味で形容詞のような、物事の様子、性質、形状、印象などを表す用法)

この作品が一番すぐれている。Kono sakuhin ga ichiban sugurete iru.

Това произведение превъзхожда всички.

3.3. Според Маюми Кудо (1987-89)

Според Кудо основната видова опозиция в японски е изразената с формите У – ТЕ+ИРУ. Конкретното видово значение, което формата У изразява във връзката му с лексикалното значение на глагола е: „възприемане на цялото от началото до края, като нещо смалено и концентрирано“ (始まってから終わるまで全体を圧縮的にとらえる). От друга страна, формата ТЕ+ИРУ означава „продължителност“ (持続性), но едновременно с това има и видовото значение „перфект“ (パーフェクト性), свързано с конкретното движение; значението на формата на ниво изречение, което съответства на значенията на морфологично ниво са „конкретно минало“ (定過去) и „сегашен перфект“ (現在パーフェクト). В допълнение, ТЕ+ИРУ не просто изразява „продължителност/непрекъснатост“, а по-точно „едновременност=продължителност“, продължителност и едновременност с друго действие.

Според Кудо същността на видовата опозиция У (ТА) – ТЕ+ИРУ (ТЕ+ИТА) става ясна от примера на Терамура (1984):

その夜、山ノ上旅館で泊っていた。

Sono yoru, yama-no-ue ryokan de tomatte ita.

That night I was staying at Yama-no-ue Ryokan.

その夜、山ノ上旅館で泊まった。

Sono yoru, yama-no-ue ryokan de tomatta.

That night I stayed at Yama-no-ue Ryokan.

Опозицията се състои в разликата в начина на възприемане на действието, в развоя на времето на действието:

– във варианта с ТА, действието се възприема като един момент, като едно скъсено, свито във времето цяло, както и в следния пример:

徳川幕府は300年の間日本を支配した。

Tokugawa bakufu wa 300 nen no aida nihon wo shihai shita.

Правителството Токугава управлява Япония в рамките на 300 г.

– във варианта с ТЕ+ИТА, действието се възприема в неговата широта, разтеглено и продължително, както и в примера по-долу:

先生が僕をにらんでいた。

Sensei ga boku wo nirande ita.

Учителят ме мразеше.

Според Кудо конструкцията/формата ТЕ+ИРУ е основната форма в японски език, която изразява „перфект“. Според нея що се отнася до перфекта в съвременния японски език, трябва да се вземат под внимание следните неща:

– перфектът спада към категорията вид, но включва в себе си и елементи от категорията време, като например „предшества началния момент на действието“ (設定時点に対する先行性)

– перфектът може да се разглежда и видово и времево, т.е., на двете нива на понятието време; на ниво вид означава: наблюдава се единната цялост на движението, както и неговото следствие = резултативност (運動のひとまとまり性とその後続段階=効力); на ниво време означава: едновременно с момента на събитието винаги съществува и началния момент (出来事時点とともに設定時点が常にあること)

Формата ТЕ+ИРУ изразява 4 различни значения:

1. Продължителност (持続性); времева конкретност
2. Перфектност (パーフェクト性) – основната форма в японския език, която изразява „ерфект“ (свършен вид); времева конкретност
3. Повторяемост (反復性); времева абстрактност
4. Константност/постоянност (恒常的特性); извън времето, неограничена във времето.

1 и 2 са индивидуални, конкретни значения, свързани с конкретен момент; 3 има абстрактно отношение към времето, а 4 е лишено от време, извън категорията време.

На ниво изречение от функционална гледна точка се наблюдава следната система от време/вид:

	〈ひとまとまり性〉	〈持続性〉	〈パーフェクト性〉
	цялост	продължителност	перфектност
未来	бъдеще	スルУ	シテイルТЕ +ИРУ
現在	сегашно	/	シテイルТЕ+ИРУ
過去	минало	シタТА	シテイタ ТЕ+ИТА

Приемането на тези 3 нива важи при обясняването на времевата структура на текста. Времевата структура на текста е изградена триизмерно, като за основна рамка се приема „цялост = последователност/прогрес“ (ひとまとまり性 = 継起・前進性), изразени от формата ТА, и „продължителност = едновременност“ (持続性 = 同時性), изразени от формата ТЕ+ИТА, а към тази рамка се добавя „перфектност = временна ретроспекция“ (パーフェクト性 = 一時的後退性).

Когато не е спазена последователността на възникване на събитието, а то се описва с променена последователност, е необходим перфект. Перфектът е производно, вторично значение на формата ТЕ+ИРУ и това определя вторичната функция на перфекта в организацията на текста. Това именно е явление, което се наблюдава само в определени синтактични условия, свързани със ситуацията = контекста (場面 = 文脈).

В допълнение, основното значение на формата ТЕ+ИРУ „наличие на резултат“ (結果持続) и вторичното и значение „перфект“ (パーフェクト), видоно не са еднакви. Значението „наличие на резултат“, макар и да има като предварително условие „предшестваща промяна“ (先行する変化), всъщност директно не се занимава с нея, а се отнася само до следващия етап = резултата (後続段階 = 結果); от друга страна, значението „перфект“ показва самото движение като едно цяло, като едновременно с това се отнася също и до следващия етап = резултативност/резултат (後続段階 = 効力).

3.4. Според Хироюки Киндаичи

Както споменахме по-горе, Киндаичи класифицира японските глаголи според способността им да бъдат употребявани във формата ТЕ+ИРУ. Ето защо той дефинира значенията на тази форма според начина, по който реагират глаголите (в зависимост от лексикалното си значение), когато са в тази форма. Киндаичи дава следните значения на формата:

Група I: Глаголи за състояние (状態動詞) – не се използват с тази форма

Група II: Глаголи за продължително действие (継続動詞) – в тази форма означават действие в прогрес/развитие.

Група III: Глаголи за моментно действие (瞬間動詞) – в тази форма означават наличието на резултат от приключило моментно действие.

Група IV: означават „пребивавам в дадено състояние“ – те са извън понятието за време и винаги изискват формата – ТЕ+ИРУ.

3.5. Според А. Ю. Данилов

Данилов дава следната класификация на значението на формата ТЕ+ИРУ:

1. Продължително действие или процес (動作の継続・進行). С глаголи за процес.

2. Чисто състояние (単純な状態). Със специалните глаголи.

3. Настоящ резултат от минало действие или въздействие (перфект) (作用の結果の現存). С глаголи за еднократно действие, резултативни глаголи.

4. Повтарящи се действия оформени като един процес (反復の状態); тази функция е производна на 1. С глаголи за процес – означава продължително действие; с еднократни глаголи – означава продължителен резултат.

5. За минали действия, които се възприемат като постижение, натрупан опит, придобит навик, съществуващ в настоящия момент (記録・経験・習慣・能力); тази функция е производна на 3. Както с глаголи за процес, така и с еднократни глаголи, без особена разлика в значението.

6. Т. нар. „правило за трето лице“ (三人称規則). С глаголи за емоции и глаголи, означаващи „мисля“ / „говоря“.

7. В конструкции, означаващи „намерение“ и „обещание“ (意図・約束). Според автора и от неговия опит като преводач, тази функция се използва само в разговорната реч.

Като заключение можем да кажем, че споменатите лингвисти дават почти еднаква времево-видова рамка на употреба на формата ТЕ+ИРУ, с минимални различия. В последните десетилетия, края на миналия и началото на сегашния век, нарасна броят на изследванията в областта на начините на изразяване на време и вид при японските глаголи.

ЛИТЕРАТУРА // BIBLIOGRAPHY

Иванов, Б., Киров, Ал. Японска граматика, София, 2000, ISBN 954-461-021-9

Иванов, Б., Радев, К. Японска граматика, София, 1996, ISBN 954-90135-1-0

Данилов, А. Ю. Японский язык. Глагол: категория вида, Издательский дом „Муравей-Гайд“, 2001, ISBN 5-8463-0120-7

Comrie, Bernard. Aspect, Cambridge University Press, 1976, ISBN 0-521-29045-7

金田一, 春彦. 日本語動詞のアスペクト, むぎ書房, 1976, 2000, ISBN-13: 978-4838401048

寺村, 秀夫. 日本語のシンタクスと意味II, くろしお出版, 1984, 2009, ISBN 4-87424-003-8 C3081

朴, 惠蘭. テンス・アスペクトの認定をめぐって – B: 教授学の探究, Hokkaido University Collection of Scholarly and Academic Papers : HUSCAP, 1993-03-10, 11: 7-31, 11_p7-31.pdf

<http://hdl.handle.net/2115/13581>